

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ВИДАШЕНКО НАТАЛІЯ ІВАНІВНА

УДК 821.161.2
Довженко – Любченко

**ЩОДЕННИКИ О. ДОВЖЕНКА І А. ЛЮБЧЕНКА ЯК ФЕНОМЕН
УКРАЇНСЬКОЇ МЕМУАРИСТИКИ ХХ СТОЛІТТЯ
(ЗМІСТОВА ПАРАДИГМА І ЖАНРОВА ПРИРОДА)**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук
Ципнятова Ірина Вікторівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
доцент кафедри української літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Кузьменко Володимир Іванович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри світової літератури

кандидат філологічних наук, доцент
Поляруш Ніна Степанівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
доцент кафедри української літератури

Захист відбудеться « 24 » березня 2014 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.22 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9, ауд. 232.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано « 22 » лютого 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. Д. Осьмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Олександрові Довженку (1894 – 1956) та Аркадієві Любченку (1899 – 1945) довелося жити й творити в епохальний час змін першої половини ХХ ст. Ці митці мали подібну долю: їхнє життя та творчість позначені трагедійним досвідом радянської доби сталінського періоду, а в А. Любченка – ще й буттям під окупацією та в екзилі. О. Довженко за життя зазнав цькування, а творчість А. Любченка як емігранта з СРСР на тривалий час було вилучено з історії української літератури. Письменники належали до одної епохи, формувалися й розвивалися як митці у контексті мистецьких течій 20–30-х рр. ХХ ст., а їхні щоденники об'єднали О. Довженка та А. Любченка навколо однієї теми – долі й недолі України, життя українського народу на межі існування, в екстремальний період буття-небуття – та засвідчили морально-етичний розлам у суспільстві. Їхні щоденники мають виняткове значення з багатьох причин. Актуальним для літературознавства, історії літератури, українознавства та історії України, зокрема новітньої доби, є змістова, ідейна й художня парадигми щоденникових записів митців.

«Щоденники» А. Любченка та О. Довженка становили предмет системних і компаративних досліджень «материкового» і діаспорного літературознавства. Ю. Луцький першим висловив думку, що «цікавою паралеллю до «Щоденника» Любченка є «Щоденник» Довженка, хоча автори – зовсім різні постаті».¹

Творча спадщина А. Любченка довгий час не була предметом спеціальних наукових праць, об'єктом студій українських літературознавців, а творчість О. Довженка тривалий час традиційно розглядалася в контексті радянської літератури, відповідно до поетики соціалістичного реалізму. Поденні записи письменників у загальних рисах досліджені літературознавцями у таких аспектах, як природа жанру, специфіка стилю щоденників, мета ведення поденних записів, образ автора у щоденниках. Екзистенційна проблематика щоденників стала предметом наукових розвідок у площині модусів національного буття, авторського мілітарного міфу та вивчення спогадової літератури ХХ ст. Дослідники констатували наявність екзистенційних мотивів у щоденниках А. Любченка та О. Довженка, але не акцентували увагу на питанні реалізації їх у світлі концептуальної цілісності записів. Науковці не висвітлили зв'язок змісту і структури записів та стильової манери митців. Поденні записи письменників не розглядалися в аспекті особливостей поетики та у плані ідейно-естетичних витоків та джерел становлення щоденникарської манери А. Любченка та О. Довженка. У дослідженнях не повною мірою окреслено своєрідні способи характеротворення образу автора-наратора та тип наратора у записах митців.

Незважаючи на високий фаховий рівень літературознавчих досліджень названих авторів, обґрунтованість здобутих наукових результатів, українське літературознавство ще не вирішило проблему спеціального комплексного вивчення щоденникової спадщини А. Любченка та О. Довженка, зокрема в порівняльному

¹ Любченко А. П. Щоденник Аркадія Любченка [2/ХІ – 41р. – 21/ІІ – 45р.] / Аркадій Панасович Любченко. – Львів ; Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 1999. – 383 с. – (Першотвір). – С. 6.

аспекті. Щоденники митців не достатньо вивчені у зв'язку з тенденціями розвитку європейської мемуаристики ХХ ст., що й детермінує актуальність пропонованої дисертації. Існуючі дослідження поденних записів митців оминають питання зв'язків щоденникарської творчості А. Любченка та О. Довженка з їхньою художньою прозою. Проблемно-тематичний аналіз записів не повною мірою розкриває специфіку світосприймання письменників, бо не враховано контекст філософських і мистецьких течій, які вплинули на становлення А. Любченка та О. Довженка як митців. Тож актуальним є спеціальний комплексний аналіз структурних, змісто- і формотворчих чинників щоденників письменників, мотивно-образної структури, розгляд образу автора у контексті наратологічних студій та мовно-стильових особливостей записів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертацію виконано в межах наукової проблематики кафедри української літератури Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Шляхи розвитку української літератури XVII – XX століття».

Тему дослідження закординовано радою Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України «Класична спадщина та художня література» (протокол № 1 від 24 лютого 2004 року), узгоджено вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 25. 01. 2012).

Мета роботи – комплексний аналіз структури і змісту щоденників А. Любченка та О. Довженка, зокрема, розкриття ідейно-тематичної парадигми та жанрової, композиційної, наратологічної, характерокреаційної та стильової специфіки записів. Досягнення сформульованої мети передбачає вирішення таких завдань:

- 1) визначення специфіки мемуарної літератури, окреслення жанрових форм «літератури факту», встановлення таксономії щоденникового жанру та систематизація ознак щоденника;
- 2) дослідження етапів розвитку українського письменницького щоденникарського письма як епічного нарративу української літератури від давнини до новітнього часу;
- 3) з'ясування художньо-естетичних витоків, інтелектуальних первнів, джерел щоденникарської творчості А. Любченка та О. Довженка;
- 4) виокремлення та аналіз реалізації фундаментальних екзистенційних мотивів у щоденникових записах митців;
- 5) дослідження концепту «Україна» та репрезентації теми історичних доль української культури у щоденниках А. Любченка та О. Довженка;
- 6) аналіз жанрово-композиційної полівалентності щоденникових записів письменників і специфіки характеротворення образу наратора та образу людини у щоденниках А. Любченка та О. Довженка;
- 7) окреслення мовностильових особливостей щоденникарської манери митців.

Об'єкт дослідження – функціонування і специфічність щоденникарського жанру в українській мемуаристиці, феномен української мемуарної белетристики як варіанту літературної творчості, зокрема особливості змістоформи письменницьких щоденників А. Любченка та О. Довженка.

Предмет дослідження – щоденники А. Любченка та О. Довженка в контексті розвитку європейського щоденникарства і мемуаристики як феномен письменства української новітньої доби.

Мета і завдання дослідження зумовили використання таких **методів**: комплексного, який застосовано при системному аналізі змісту й жанрової форми тексту щоденників. Для вивчення належності нотаток А. Любченка та О. Довженка до жанру щоденника, порівняння мотивної структури й естетичних особливостей цих записів використано компаративний метод. Структуральний метод був спрямований на виявлення ознак екзистенціалізму в природі й жанрових ознаках щоденника. Під час аналізу мотивів і лейтмотивів аналізованих записів було вжито текстуальний і контекстуальний методи та методіку мотивного аналізу. Задля потрактування щоденників А. Любченка та О. Довженка як єдиного структурно-семантичного цілого, інтерпретації записів в аспекті їх породження (автор) і аперцепції (читач) та виявлення семантичних і структурних ознак екзистенціалізму як філософсько-літературного напрямку застосовано підходи герменевтичного та культурно-історичного методів.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали праці з теоретичних проблем щоденникарства Н. Банк, О. Галича, Л. Гараніна, Л. Гінзбург, Д. Затонського, Н. Івановської, М. Коцюбинської, О. Мішукова, М. Кузнєцова, П. Саливончик, Н. Семенцової, К. Танчин, А. Тартаковського, Я. Явчуновського. Філософське підґрунтя дослідження склали філософські праці М. Бердяєва, А. Камю, Е. Муньє, Х. Ортеги-і-Гассета, Ж.-П. Сартра, М. Гайдеггера, К. Ясперса та дослідження представників «філософії життя» (Ф. Ніцше, А. Бергсона, В. Дільтея). Теоретичну основу складають також положення праць сучасних філософів і літературознавців із питань екзистенційної проблематики, зокрема Н. Хамітова, Ю. Бондаренка, І. Васишина, С. Великовського, Л. Єремєєва, Л. Онишкевич, С. Рудзівської. Дослідження «Щоденників» О. Довженка та А. Любченка спирається на літературознавчі праці Ю. Барабаша, В. Гребеньової, П. Жилієвської, І. Захарчук, С. Квіта, Р. Корогодського, В. Костенка, Ю. Луцького, Г. Магузи, Ю. Мариненка, В. Марочка, С. Матвієнка, С. Мащенко, І. Михайлина, Д. Нитченка, І. та Л. Пізнюків, Л. Попович, І. Семенчук, А. Харченко, Н. Чиж, О. Шарварка, Ю. Шереха. Підґрунтям дисертаційної роботи у детермінації екзистенційної природи жанру «Щоденників» О. Довженка та А. Любченка стали дослідження І. Василенко, Н. Мажари, К. Пігрова, С. Рудзівської, Т. Симонової. Аналіз мотивної структури базувався на підходах А. Тимченко, а аналіз мовно-стилістичної структури щоденників спирається на праці О. Богданової та А. Приймак.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першою спробою системного і порівняльного аналізу структурної й змістової парадигми щоденників А. Любченка та О. Довженка в контексті розвитку європейського щоденникарства середини ХХ ст., дослідження зв'язку світогляду та творчої манери митців і жанрових ознак щоденника. Продовжено і збагачено наукові концепти попередніх досліджень екзистенціальної сутності щоденника як жанру мемуаристики на прикладі записів А. Любченка та О. Довженка, а також специфіки реалізації основних екзистенційних мотивів на сторінках аналізованих творів. Вперше

окреслено способи створення авторського «Я» та особливості літературної презентації образу автора в щоденникових записах.

Практичне значення одержаних результатів. Результати й основні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані для комплексного вивчення проблеми функціонування української мемуаристики від давнини до сучасності. Висновки й узагальнення дослідження прислужаться для підготовки лекцій, спецкурсів і спецсеінарів з теорії літератури та історії української літератури середини ХХ століття, для написання дипломних і магістерських робіт. Результати дослідження сприятимуть подальшому осмисленню місця і ролі щоденників А. Любченка та О. Довженка в загальнонаціональному та світовому контекстах, виявленню екзистенційних рис і мотивів у творчості цих письменників, дослідженню екзистенціалістських особливостей щоденника як жанру та виявленню ідейно-художніх особливостей української мемуаристики, зокрема малознаної. Матеріал дисертації може бути застосований в едиційній практиці (коментування текстових реалій щоденника).

Апробація і впровадження результатів роботи. Основні положення й результати дисертації обговорено та схвалено на засіданні кафедри української літератури Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 3 від 16 жовтня 2013 року); апробовано в доповідях на:

– *міжнародних конференціях*: «Українscy i polscy orędownicy harmonijnego wspólistnienia duchowych tradycji Wschodu i Zachodu» («Українські і польські речники гармонійного співіснування духовних традицій Сходу і Заходу») (Польща, Краків, 2000), «Традиції Харківської лінгвістичної школи у світлі актуальних проблем сучасної філології. До 200-річчя Харківського університету і філологічного факультету» (Харків, 2004), «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті» (Харків, 2004, 2005), VIII Міжнародна конференція молодих учених (Київ, 2005), XVI Міжнародна наукова конференція ім. проф. Сергія Бурого «Мова і культура» (Київ, 2007), «Current Studies in English Linguistics and Methodology Perspectives» (Житомир, 2011);

– *міжнародних симпозиумах*: «UKRAINICA: Problemy jazyka, literatury a kultury» («Сучасна україністика: проблеми мови, літератури і культури») (Чеська Республіка, Оломоуц, 2004, 2006, 2008, 2010);

– *всеукраїнських конференціях*: науково-практична інтернет-конференція «Україна наукова 2002» (2002), «Документалістика на зламі ХХІ століття: проблеми теорії і історії» (Луганськ, 2005, 2007, 2009);

– *всеукраїнських читаннях*: «О. П. Довженко – видатний український культурний діяч ХХ століття» (Глухів, 2009);

– *сеінари*: філологічний сеінар «Художня форма» (Київ, 2004).

Публікації. Основні положення і результати дисертації викладено у 19 одноосібних публікаціях, 8 із них – у фахових виданнях, 4 праці – за кордоном.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків і списку використаних джерел (222 позиції). Загальний обсяг роботи становить 206 сторінок, із них 185 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, з'ясовано стан вивчення порушеної проблеми, визначено наукову новизну, сформульовано мету й завдання дослідження, з'ясовано стан вивчення проблеми та названо методи наукового пошуку, визначено практичну цінність роботи.

У **першому розділі «Щоденник у системі мемуаристики: теоретичні аспекти»** визначено специфіку мемуарної літератури як окремого жанрового утворення, окреслено родові й видові її форми мемуарної літератури, систематизовано ознаки щоденникового жанру, осмислено принципи класифікації щоденників і досліджено етапи становлення українського письменницького щоденника у контексті генези української літератури.

У підрозділі **1.1. «Феномен мемуарної літератури та її різновиди»** констатовано: мемуарна література – це метажанр, для якого характерним є міжродовий жанровий синкретизм, зв'язок із культурою епохи та спорідненість із художньою літературою, публіцистикою, засобами кіно- й фотомистецтва та образотворчого мистецтва. Зв'язок літератури «nonfiction» і «fiction» є бінарним і двобічним на рівні змісту й поетики. Поліаспектність тематики мемуарної літератури засвідчує її соціально-філософський характер та вказує на суспільну функцію спогадів. Спогадова література репрезентована такими різновидами: подорожня література, власне мемуари (мемуарні повісті, романи, поеми, вірші), автобіографічні твори, щоденники, репортажі з минулого, автобіографії, нариси, записки, нотатники, літературні портрети, некрологи тощо. Тексти літератури «nonfiction» різняться змістом і формою, але об'єднані за такими ознаками, як особистісний первень, ретроспективність, «часова двоплановість», суб'єктивність, діалектика суб'єктивного й об'єктивного планів, опозиція «правда/вигадка», динаміка художнього і документального, історичне самопізнання особистості та концептуальність, які виявляються у змістових і структурних компонентах різновидів мемуарної літератури. Ідіостиль автора та провідні тенденції літератури впливають на художнє опрацювання цих ознак та на виникнення жанрових трансформацій мемуаристики. Щоденник є жанром літератури «nonfiction», який характеризується своєю двоплановістю і гострим суб'єктивізмом через ведення записів синхронно до подій. За своїми ознаками щоденник зіставний зі структурою таких форм, як лист, записники, нотатки, нариси, літературний портрет (автомонопортрет). Щоденник характеризується жанровою гетерогенністю й перебуває на помежів'ї «літератури факту», художньої літератури та публіцистики.

У підрозділі **1.2. «Щоденник як мемуарно-белетристичний жанр: теоретичний та історико-функціональні аспекти»** увага зосереджена на таксономії щоденникового жанру та його генологічних аспектах.

У пункті **1.2.1. «Класифікації щоденникового жанру»** визначено, що тяжіння цього жанру до модифікування та багатоаспектність жанру спричиняє підхід до таксономії щоденника, що локалізується на таких принципах: 1) належність до літературного роду; 2) ступінь художності й документалізму; 3) співвідношення об'єктивного й суб'єктивного; 4) ступінь автобіографізму та історизму; 5) тематика /

об'єкт зображення; 6) рід занять автора; 7) форма записів; 8) комунікативний намір; 9) гендерно маркований тип письма; 10) мотиви ведення щоденника.

У пункті **1.2.2. «Генологічні аспекти щоденників»** з'ясовано: щоденник охоплює різноманітність художньо-документальних, автобіографічно-історичних записів (сповідей), що ведуться в хронологічній послідовності щоденно або з певною періодичністю, синхронно до подій життя автора, стосуються важливих, на його думку, побачених, почутих та внутрішньо пережитих подій, які щойно сталися, свідком та учасником яких він був, та які спонукали його до роздумів, переоцінки істин. Щоденник є формою самопізнання, самоаналізу, самопогляду, самотерапії та репрезентації досвіду. Щоденник має цілісну систему особливостей сюжету, композиції, стилю оповіді та інших жанрових ознак, синтезує означені змістові та структурні компоненти. Він поєднує ознаки мемуаристики й характерні для нього жанрові ознаки: сюжетно-концептуальні (хронікальний сюжет, розповідь від першої особи, охоплення певного історичного періоду, політематичність записів, відтворених за схемами «низка подій» → «низка переживань» → «низка переосмислень, переконань» та «низка переосмислень, переконань» → «низка переживань» → «низка подій»), конструктивно-стилістичні ознаки (синхронна рефлексія дійсності, хронологічна послідовність, уривчастість, фрагментарність, дискретність, лапідарність виразу, монолітність оповіді, стилістична незавершеність фраз, необробленість сповіді). Також має образну систему, прикметну співдією образу дієгетичного/гомодієгетичного наратора в інтрадієгетичній та екстрадієгетичній ситуації з другорядними, епізодичними образами-персонажами, художніми образами, образами-описами, образами-споминами, образами-емоціями, образами-візіями; узагальнювальними образами часу, середовища, простору й образом читача, та властиві жанрові психоаналітичні риси. Аналіз сюжетно-концептуальних ознак демонструє залежність розгортання тематичної лінії спогадів та вражень від домінування художнього чи документального, автобіографічного чи історичного в ньому. Залежність від типу щоденника також виявляється в презентації образу наратора через авторську позицію або через авторську роль. Такі ознаки, як мозаїчність, техніка потоку свідомості, прийом монтажу та «ефект піраміди», належать і до сюжетно-концептуальних, і до конструктивно-стилістичних ознак, що демонструє дифузійно-і формотворчі ознаки щоденникового жанру.

У підрозділі **1.3. «Історія українського письменницького щоденникарства: функціонування й здобутки»**. Завдяки аналізу щоденникового жанру з'ясовано, що корінням він сягає літописів Київської Русі і козацьких літописів XVII – XVIII ст. Становлення ознак щоденника відбувалося у кілька етапів: поява хронологічно-документальної форми оповіді (XI ст.); зародження мозаїчної композиції, делокалізація тематики, синхронність ведення записів і зародження особистісного первня (XII ст.); вияви суб'єктивізму, формування способів авторського себевияву (образ автора-учасника), світський характер оповіді, звернення до синтетичної форми оповіді (XVII – XVIII ст.); людиноцентризм і психоаналітичність записів, вільної форми оповіді, спрямованої на дифузійно жанрів (XIX ст.), поєднання літературно-художнього і публіцистичного викладу, експериментування в межах форми, структури й тематики записів, поліаспектність тематики в контексті висвітлення онтологічних і гносеологічних проблем людства,

філософічність записів, культивування техніки потоку свідомості та прийомів монтажу.

У другому розділі **«Щоденники О. Довженка та А. Любченка як осяг української мемуарної белетристики ХХ ст.»** з'ясовано ідейно-естетичні витoki та інтелектуально-гуманістичні джерела щоденникарської творчості митців, виокремлено фунтаментальні екзистенційні мотиви у їх записах (екзистенціали страждання, смерті («смерті-у-житті» й «життя-у-смерті»), абсурду, самотності, алієнації), висвітлено функціонування провідних екзистенційних мотивів у поденних записах А. Любченка та О. Довженка, досліджено шляхи формування концепту «Україна» у записах та окреслена поліпроблемність української культурної дійсності в рецепції щоденникарів.

У підрозділі **2.1. «Філософсько-світоглядні аспекти щоденникового моделювання дійсності О. Довженка та А. Любченка»** встановлено, що творча спадщина О. Довженка та А. Любченка має ознаки, властиві щоденниковому жанру на рівні проблематики, змістотворчих і формотворчих елементів, що зумовлює спрямування письменників до щоденникарського моделювання дійсності. Таке сприймання реальності суголосне філософсько-світоглядним засадам ВАПЛІТЕ (проблематика і художній стиль), автобіографічним моментам (особиста і творча самотність митців, алієнація творчої особистості, існування «на межі» власного бажання реалізації творчих засад і спущених «згори» потреб та ідей влади), зумовлене політичною ситуацією (щоденник як місце записів контроверсійних для часу ідей), творчою манерою митців (щоденник як творча лабораторія).

У підрозділі **2.2. «Екзистенціалізм – філософський стрижень щоденників митців»** окреслено домінантні концепти екзистенційного світорозуміння у порівнянні з засадами ВАПЛІТЕ та ознаками щоденникового жанру, провідні екзистенційні мотиви щоденників А. Любченка та О. Довженка та шляхи їх реалізації у записах.

У пункті **2.2.1. «Феномен екзистенціалізму: концепти екзистенційного світорозуміння»** встановлено, що екзистенціалізм і «романтика вітаїзму» спрямовані на окреслення антропоцентричної проблематики. Але екзистенціалізм сконцентрований на персоні, а «романтика вітаїзму» в центр ставить людину як елемент нації. Ці два філософсько-літературні напрями є подібними в категоріях кризової реальності, абсурдності буття, подолання його пошуком гармонії через бунт, творчість, філософське самогубство, відчуження від світу, суб'єктно-об'єктне ставлення до світу, катарсизацію буття людини та провідних концептів екзистенціалізму «туга», «жах», «відчай». Жанр щоденника органічно відтворює ознаки екзистенціалізму як філософсько-літературного напрямку: поліфонічний зв'язок антропоцентричної, онтологічної та гносеологічної проблематики, індивідуалізм і суб'єктивізм (записи від першої особи), причини ведення записів, образ автора-наратора, поєднання конструктивно-стилістичних ознак жанру й напрямку.

У пункті **2.2.2. «Екзистенційні мотиви поденних записів О. Довженка та А. Любченка»** відзначено, що А. Любченко та О. Довженко у щоденниках відтворюють дійсність відповідно до ідей екзистенціалізму, використовуючи художні засади «романтики вітаїзму». У поденних записах війна константно

репрезентована як «межова ситуація». Домінантними в записах є екзистенціали страждання, смерті, абсурду та самотності, які формуються за допомогою перехрещення та поліфонічності мотивів і мікромотивів, їх синонімічності, вживання слів-маркерів, техніки лейтмотиву, опису ситуацій, епізодів, що викликають появу мотиву або описують його. Для О. Довженка характерним є вживання міфо-фольклорних образів (образ хаосу, моря), у тому числі з давньогрецької міфології (образ Харона), елементів власної міфопоетики (гіперболізація, образ Усупільненого горя, Велетенського плачу) та літописного письма (вислови та порівняння зі «Слова о полку Ігоревім»). Письменники по-біблійному трактують смерть заради людей, ототожнюючи її з Христовою смертю. Екзистенційною ознакою щоденників митців на проблемно-тематичному рівні є відтворення мотиву смерті через сукупність екзистенціальних категорій «смерті-в-житті» та «життя-в-смерті», розкриття мотиву абсурдності світу в суб'єкті та через суб'єкт. А. Любченко та О. Довженко репрезентують у поденних записах ідеї, тотожні філософемам А. Камю, М. Гайдегера, Е. Муньє, М. Бердяєва, Г. Сковороди та П. Юркевича.

На сторінках щоденників письменники на основі опису подій і переживань особистого та суспільного життя виникають ідентичні екзистенційні мотиви, але в А. Любченка вони зосереджені на ньому самому, на його власних проблемах і взаєминах, а в О. Довженка виводять на закони світобудови. А. Любченко розкрив екзистенціали у сфері власного «Я» і тільки інколи окреслив їх як національні. О. Довженко ж відтворив екзистенціали в особистій, національній, загальнолюдській сферах, вдаючись до прийому масштабного, панорамного зображення. Але екзистенціал абсурду й самотності відтворений обома письменниками «велегранно» (І. Денисюк). У щоденникових записах митців постає всесвітній, регіональний, державний, соціальний, культурний хаос та внутрішня, зовнішня, родинна, творча й ідейна самотність. Мотив самотності доповнюють проблема роз'єднаності в тогочасному суспільстві та мотив алієнації. Мотив самотності у записах митців пов'язаний із зовнішньою та внутрішньою самотністю як самих авторів, так і українського народу, що разом демонструє екзистенційну проблему відчуття людиною, нацією присутності себе у світі та своєї відчуженості у ньому, а також проблему особистості, яка «випала» із соціуму та перебуває на самоті серед ворожого світу.

Пункт 2.2.3. «Бунт людини як реакція на абсурдність людського буття» присвячений репрезентації мотиву бунту О. Довженка та А. Любченка, які протистоять сталим нормам радянського суспільства задля подолання власної самотності і виходу зі стану ізоляції. Вони заперечують ідею Ф. Ніцше «Бог – помер» і знаходять, як А. Любченко, Бога (Дажбога) в собі, підносячи ідею релігійного екзистенціалізму про вихід зі стану самотності через повернення до первісного Бога. У бунтах обох митців простежуються екзистенційні ідеї М. Бердяєва щодо подолання самотності. Це пошук Бога в собі і повернення до істинного мистецтва через звільнення духу з полону, отримання свободи та наповнення серця любов'ю. Вони прагнуть репродукувати себе у творчості, реалізувати ідеї, заборонені в СРСР (творити на благо українського народу та України), й писати твори, не спираючись на засади радянського мистецтва.

А. Любченко та О. Довженко бунтують проти власної хвороби, щоб жити й повніше реалізувати заплановане. Це є тотожним до екзистенційних поглядів А. Камю, згідно з якими митці відчують неминучість власного кінця, але продовжують боротися за реалізацію своїх ідей, не втікаючи від життя, а бунтуючи проти дійсності. А. Любченко прагне позбутися самотності, поринувши у стосунки з жінками, бо кохання несе безсмертя, внутрішнє відродження. Довженкова ж любов – це любов до України, і її він прагне увічнити у творах мистецтва. Водночас глибину його бунту доповнює образ Дон Кіхота, з яким себе асоціює О. Довженко.

Підрозділ 2.3. «Багатопроблемність щоденників О. Довженка та А. Любченка: концепти України і українців, національної культури» присвячений аналізу теми буття України, що є наскрізним екзистенціалом у щоденниках митців, які у процесі перцепції буття окреслили картину абсурдно-апокаліптичного існування України. Буття держави відтворене як відношення «людина – суспільство». У щоденниках А. Любченка й О. Довженка жорстока дійсність тоталітарних систем породила деструкцію ілюзій, спустошення душі й сіре беззмістовне існування замість очікуваного радянського або західноєвропейського раю. Мегаобраз України письменники репродукують у ідейно-естетичних координатах домінантних екзистенціалів страждання, самотності, відчуження, смерті, бунту. У контексті окреслення буття України постають теми абсурдності тоталітарних систем, втрати національної ідентичності та національної єдності, «моральної смерті» нації, алієнації й самотності. В екзистенціалі страждань в обох письменників є біблійна інтенція – війна як «новий Апокаліпсис» у О. Довженка та асоціація відродження України з попелу, немов фенікса, в А. Любченка. Записи демонструють бунт особи проти СРСР (А. Любченко) та німців (О. Довженко). Митці репродукують екзистенційний вимір «буття-України-у-світі» як українську трагедію «забутої» Богом країни і її самотнього народу. Україна постає загубленою у Всесвіті, тоне в хаосі національного океану відчаю, суму, страждання, відчуження, самотності, смерті та безпам'ятства. В обох щоденниках Україна і її народ зберігають у собі комплекс жертви, яку намагаються ліквідувати фізично й морально. Тому письменники бачать, що єдиний вихід для українця і його держави, аби вирватися з суцільної тюрми тіла й душі, – це черпати сили для боротьби у внутрішньому національному естві, що співзвучне ідеям «романтики вітаїзму» про відродження людини фаустівського типу, здатної на боротьбу проти хаосу.

У третьому розділі – **«Структурні й формотворчі фактори письменницьких щоденників О. Довженка та А. Любченка»** – проаналізовано композицію та жанрову полівалентність поденних записів митців, досліджено шляхи характеротворення образу наратора та образу людини у щоденникових записах письменників, проаналізовано мовностилістичні особливості щоденникарської манери митців, виявлено шляхи створення концептуальної цілісності щоденників О. Довженка та А. Любченка.

У підрозділі **3.1. «Поетика жанру і композиції щоденників О. Довженка та А. Любченка»**, шляхом аналізу композиції щоденників митців продемонстровано амбівалентність тематичної структури записів, її мікрожанрову поліфонічність з елементами художнього та документального письма. Визначення та співвіднесеність домінантних і вторинних векторів багатоаспектної тематики обох щоденників

дозволило визначити тип щоденників, за яким записи О. Довженка є фактографічно-белетристичними та історично-автобіографічними, а щоденник А. Любченка є белетристично-фактографічним й автобіографічно-історичним. Для обох записів характерним є хронікально-концентричне сюжетотворення з причиново-наслідковим відтворенням подій. Щоденники репрезентують різний тип розвитку сюжету: послідовний у записах А. Любченка, поступальний в О. Довженка. Домінування спектру фактографічного або белетристичного, історичного або автобіографічного надає можливість окреслити сюжет записів О. Довженка як внутрішній (ліричний), а сюжет у щоденнику А. Любченка визначити як зовнішньо-внутрішній. Структурні і композиційні ознаки поденних записів обох митців демонструють зв'язок щоденникарської манери письменників із засадами «романтики вітаїзму» та екзистенціалізму.

У підрозділі **3.2. «Образ людини і специфіка характерокреаційних вирішень»** доведено, що образ автора-наратора в записах О. Довженка та А. Любченка реалізується через відкриті (автобіографічний сюжет, система роздумів, коментарів, оцінок, мовостиль) та опосередковані (історична основа, портрети сучасників, описи) форми, як експліцитно (самоопис, самоінтерпретація), так й імпліцитно (сюжетно-концептуальні, конструктивно-стилістичні ознаки жанру, підбір наративного матеріалу). Характерокреаційне вирішення презентації образу автора-наратора ґрунтується на співвіднесенні фактографічно-біографічних планів (хронотоп, стосунки між людьми, спомини) та світоглядно-чуттєвих (авторський погляд: характеристики, роздуми, коментарі, оцінки, погляди, екзистенціальні мотиви), а також через спомини, сповідь, онейричні епізоди. Образ автора-наратора в О. Довженка передусім постає як відкрита «авторська позиція», що презентує аналітичне мислення, виступає гетеродієгетичним наратором в інтрадієгетичній ситуації, але часом він перетворюється на гомодієгетичного наратора в інтрадієгетичній ситуації. В А. Любченка позиція щоденникаря – це «авторська роль», реалізована через «монолітну оповідь»; він є гомодієгетичним наратором в інтрадієгетичній ситуації.

Підрозділ **3.3. «Цілісність художньої форми і мовностильові прикмети манери щоденників О. Довженка та А. Любченка»** присвячений аналізу мовностильової манери письменників, репрезентованого у поденних записах, та його ролі у цілісності текстів щоденників. Сюжетно-концептуальна, мотивна та наративна структури щоденників А. Любченка та О. Довженка дозволяють різнобічно й багатоаспектно реалізувати творчі та психоаналітичні засади митців в історичному самопізнанні особистості та нації, демонструючи індивідуальне світобачення авторів та їх оцінне коло. Окреслення мовностильових особливостей записів дозволяє ідентифікувати особливості щоденникарської манери митців. Мовна стилістика О. Довженка характеризується тяжінням до кінематографії та фольклорних традицій, що дозволяє авторові створити картинне, масштабне зображення буття народу, де опосередкований фольклор постає елементом його ментальності. Мовостиль А. Любченка спрямований на репрезентацію аксіологічного ставлення автора до різних аспектів буття та окреслення професійної сфери життя письменника. Мовостиль записів митців поєднує індивідуальні елементи стилю та елементи жанру щоденника (фрагментарна стилістика).

Елементами мотивної структури щоденників є міфологеми. Міфологеми дороги, хати та серця (О. Довженко) є наскрізними у щоденниках. Дорога стає імпліцитним способом відтворення зовнішніх та внутрішніх пошуків людини у ворожому для неї світі. Хата як символ всесвіту, національний мікрокосм репрезентована авторами у контексті руйнування та втрати людиною світу істини, добра, краси та національної ідентичності. Багатоаспектною є міфологема серця в О. Довженка, суть якої перегукується з психоаналітичними засадами жанру щоденника у відтворенні духовного буття та самоідентифікації ества людини. Образ дороги доповнює мотив бунту, образ серця – мотив страждання, смерті, самотності, образ хати – мотив страждання, смерті, алієнації.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено комплексний аналіз структури та змісту щоденників А. Любченка та О. Довженка в розкритті проблематико-змістової парадигми, жанрової, композиційної, наратологічної, характерокреаційної та стильової природи записів. У результаті дослідження було встановлено:

1. Жанр щоденника за своїми психоаналітичними та структурно-концептуальними ознаками близький до «романтики вітаїзму» та екзистенціалізму в таких аспектах: 1) психоаналітичний початок записів (саморефлексія, діалог із самим собою для розуміння себе й світу, пошук життєвих орієнтирів у кризовій ситуації); 2) предмет роздумів (людина, її свідомість, психологія, доля, місце у світі, поведінка у різних життєвих обставинах); 3) творення суб'єктивної реальності через потік свідомості, що виникає в зіткненні з історичними подіями; поєднання плану подій і плану переживань; 4) «деструкція шифру» людської маски (психологічний портрет автора записів, який фіксує стан своєї душі, творить на сторінках власну особистість і презентує себе під час саморефлексії); 5) оповідь (ідеально підходить для окреслення власних переживань, дозволяє чітко змалювати й сприйняти реальність, репродукувати плин часу, життя і дійсності); 6) кінематографічна фрагментарність ведення оповіді, «нульовий градус письма» (Ж.-П. Сартр), змістова й структурна дискретність в осмисленні життєвого досвіду людини в розірваних, позбавлених логічної стрункості міркуваннях про переживання; 7) концептуальність щоденника як системи сюжету, композиції, мовостилю, жанрових ознак, мотивів, лейтмотивів та образів, що увиразнює поліфонізм сприймання дійсності; 8) джерело записів – сам автор, який у них виражає тільки себе, а не об'єктивну реальність; 10) суб'єктивність записів.

2. Індивідуальний творчий стиль О. Довженка та А. Любченка, сформований на філософсько-світоглядних та естетичних засадах ВАПЛІТЕ, має характерні для жанру щоденника ознаки на рівні проблематики та змістоформи, що визначило спрямування письменників до щоденникарського моделювання дійсності. Тяжіння до щоденникарської манери творчості зумовлене аспектами особистого буття письменників, які демонструють самотність, ізолюваність людини та існування в межовій ситуації втрати власного творчого «Я», творчою манерою митців та політичною ситуацією часів тоталітаризму. Інтелектуально-гуманістичними витоками щоденникарської творчості письменників є засади «романтики вітаїзму»,

«філософії життя», спрямовані на окреслення антропоцентричної проблематики, коли в центрі постає людина як елемент нації, відтворена в категоріях кризової реальності, абсурдності буття, наповнених екзистенціалами страждання та подолання його пошуком гармонії через бунт, творчість, філософське самогубство, відчуження від світу. Для світосприймання А. Любченка та О. Довженка характерним є кризове сприймання дегуманізованої, абсурдної дійсності у формі драми особистого «Я» та трагедії народу, поліфонічне відтворення дійсності через розкриття антропоцентричної, онтологічної та гносеологічної проблематики через зовнішнє і внутрішнє буття окремої людини як елементу нації (в А. Любченка) та цілої нації через калейдоскоп людських душ (в О. Довженка).

3. Аналіз мотивної структури поденних записів А. Любченка та О. Довженка підтвердив, письменникам близька екзистенціальна модель світу, коли людина, нація «закинуті» у світ, алієновані, позбавлені можливості протидіяти суспільству, державі, середовищу, ворожому, «іншому». Екзистенціальною «межовою ситуацією» в щоденниках стає війна. У записах митців вона постає у двох площинах: формальній (як історична подія) та психологічній (як напружені стосунки письменників з радянським керівництвом і оточенням). Історична та психологічна «межова ситуація» оголила приватні й суспільні аспекти людської екзистенції. У щоденниках екзистенціали страждання, смерті, абсурду, самотності є домінантними в рефлексії проблем, породжених новою дійсністю й новими людськими взаєминами. Одним із центральних у щоденниках А. Любченка та О. Довженка є мотив смерті («смерті-у-житті» й «життя-у-смерті»). У записах «смерть-у-житті», коли всі життєві форми стали формами смерті, та «життя-у-смерті», коли живе заглиблене у смерть і відчуває на собі вплив світу, окреслює життя як «буття до смерті». Письменники репрезентують модель світу, за якою буття характеризується концепцією абсурдності, конфліктом між людиною й навколишнім світом. У записах війна (історична й психологічна), смерть (фізична й моральна), політика держави, що несе смерть, свідомість людини, постають абсурдними, позбавленими логіки. Синонімом до абсурдного буття у щоденникових записах стає життя як хаос без закономірностей, в якому панівне місце посідає випадок. Синонімом до абсурду в щоденникових записах митців стає хаос, що виникає у формах вселенського, регіонального, державного, культурного і соціального абсурду, демонструючи втрачену гармонію буття в А. Любченка та О. Довженка.

Абсурдна дійсність поглиблює самотність авторів записів та українського народу в цілому. Мотив самотності охоплює різні сфери буття людини, письменники переживають внутрішню, зовнішню, родинну, творчу, ідейну самотність. Інваріантом цього мотиву на національному рівні щоденникових записів стає мотив алієнації. Мотив бунту проти законів і норм суспільства як вихід з «межової ситуації» репродукований у записах А. Любченка та О. Довженка. Випробування та подолання самотності, які проходять письменники, є свідомим бунтом проти законів світобудови, характерних для СРСР. У своєму бунті письменники приходять до Бога, позбавляючись відчуття «богозалишеності» й хаосу внутрішнього світу та долаючи ірраціональність абсурдного світу. Митці знаходять свого Бога. Довженків Бог та Любченків Дажбог – у самій людині. Це

добро, краса, божественне в собі, світло, ідеальний людський універсум, свідомість світу. Водночас Довженків Бог – це творчість, а творчість – це бунт проти буденності, проти регламентованих та ідеологізованих законів радянського мистецтва. О. Довженко та А. Любченко звертаються до творчості за законами добра, краси та правди, відкривають для себе нові творчі можливості, звільняють дух із полону. Прихід до Бога і повернення до мистецтва постає як спосіб відродження. Квінтесенцією буття та бунтом проти самотності в «Щоденнику» А. Любченка стає кохання.

4. Реалізація фундаментальних екзистенційних мотивів у поденних записах О. Довженка та А. Любченка підпорядкована художнім засадам «романтики вітаїзму». Письменники поліаспектно репрезентують домінантні екзистенціали за допомогою перехрещення та поліфонічності мотивів, мікромотивів, синонімічних мотивів, вживання слів-маркерів, техніки лейтмотиву, опису ситуацій, сновидінь, епізодів, що викликають появу мотиву або описують його, а також міфологем дороги, серця та хати. Для О. Довженка характерним є вживання міфологічних образів, у тому числі з давньогрецької міфології, елементів міфопоетики, асиміляція і розвиток провідних мотивів Т. Шевченка, засобів літописного письма. Трагізм й комізм бунту О. Довженка доповнює образ Дон Кіхота, «готичного Христа». Письменники звертаються до біблійного трактування смерті заради людей, ототожнюючи її з Христовою смертю. Репродукування екзистенційних мотивів відбувається від конкретного до загального, шляхом синкретизму індивідуального, авторського й національного. О. Довженко відтворює екзистенціали в особистій, національній, загальнолюдській сферах, вдаючись до прийому масштабного, панорамного зображення.

5. У щоденниках письменників модель «буття-України-у-світі» є насиченою трагізмом. О. Довженко та А. Любченко створюють образ України на основі емоційних станів, у яких країна постає як жертва жіночої статі. Вона переживає ті самі екзистенційні відчуття, що й людина, тому екзистенціальні мотиви суму, страждання, смерті, абсурду, самотності є векторними й у рефлексії буття України. У щоденниках репродуковане буття країни «на межі» власного існування, коли виразно відчувається його крихкість. Недержавна країна й нація перебувають у перманентній «межовій ситуації». Характерним для України є масштабний страх/жах за власне життя, який перестає відчуватися в кризовій ситуації, і життя країни зосереджується на спокої. Тому Довженкова Україна бореться проти німців, але не протистоїть радянській владі, а Любченкова – не протистоїть німцям, а намагається зберегтися. Україна перебуває в екзистенційному стані «буття-у-смерті»: русифікація, національне безпам'ятство, «духовне каліцтво» народу, втрата національного коріння, руйнування національних святинь, моральна смерть народу, – усе це форми, що характеризують такий стан. Буття України відтворене як «буття-до-смерті», яке і за радянської влади, і за німецької перебуває у руїнах, у полоні, у пастці, є абсурдним за своєю суттю й веде країну до загибелі. Екзистенційний мотив самотності/алієнації також не обминає буття України. Це самотня, бездержавна країна, «закинута» у світ, роз'єднана територіально й ідейно. «Буття-України-у-світі», репродуковане в щоденникових записах А. Любченка та О. Довженка, прикмете різучим браком гуманності у стосунках між людьми,

деструкцією цінностей у свідомості людини, поширенням у суспільстві нігілізму, кризою релігійних традицій, крахом морально-етичних підвалин. Записи письменників, які порушують проблеми стосунків влади й народу, ілюструють перетворення людини на «немислячий» або мислячий «за схемою» автомат, у «гвинтик», а влада зображена митцями як «бездушна машина», дії якої деструктивні. В екзистенціалі страждань України в обох письменників є біблійна інтенція: війна як «новий Апокаліпсис» в О. Довженка та асоціація відродження України з попелу як птаха фенікса в А. Любченка.

6. Композиція щоденників А. Любченка та О. Довженка визначена тематичною полівалентністю та мікрожанровою поліфонічністю, де поєднуються елементи художньої та документальної літератури. Сюжетно-концептуальні та конструктивно-стилістичні ознаки демонструють монтажність, фрагментарність, уривчастість, калейдоскопічність у творенні синтезу змісту і форми. Для записів О. Довженка характерним є поетологічний принцип та принцип картинності у творенні масштабності нарації. Сюжет обох щоденників є хронікально-концентричним з причинно-наслідковим відтворенням подій, але для записів А. Любченка характерний послідовний зовнішньо-внутрішній сюжет, для щоденника О. Довженка – поступальний внутрішній. На основі аналізу сюжету та композиції записи О. Довженка є фактографічно-белетристичними та історично-автобіографічними, а щоденник А. Любченка є белетристично-фактографічним і автобіографічно-історичним. Структурні й композиційні ознаки щоденників обох митців демонструють зв'язок щоденникарської манери письменників з засадами «романтики вітаїзму» та екзистенціалізму.

7. Образ автора-наратора розкривається через відкриті та опосередковані форми авторського самовираження, імпліцитно й експліцитно через поєднання фактографічно-біографічних та світоглядно-чуттєвих планів. Варто зазначити, що образ автора-наратора також створюється через поєднання фрагментарних, калейдоскопічних елементів, як і сам текст щоденника. Репрезентація авторського самовираження та тематика записів демонструє різні типи людей, які існували в подібній «межовій ситуації», мали однакову сферу діяльності, але різне світосприймання. Любченкові записи егоцентровані. Усі екзистенційні мотиви його записів сконцентровані на самому авторі, а Довженкові – спрямовані на різнобічні проблеми «всесвіту». Спосіб реалізації автора-наратора репрезентує різні нарративні типи оповідачів: гетеродієгетичним виступає наратор в інтрадієгетичній ситуації у «Щоденникових записах» О. Довженка та гомодієгетичним – наратор в інтрадієгетичній ситуації у записах А. Любченка.

8. Індивідуальне світобачення письменників та їх аксіологічне чуттєве коло реалізується через мовостиль щоденників митців, який є елементом щоденникарської манери О. Довженка та А. Любченка на лінгвостилістичному рівні. Мовна стилістика О. Довженка демонструє авторську настанову відтворити масштабність зображення та суть нації у слові і характеризується зв'язком з кіномистецтвом та фольклорними традиціями. Мовостиль А. Любченка скерований на репрезентацію аксіологічного ставлення автора-наратора до різних аспектів буття. Мовостилістика щоденників митців поєднує індивідуальні елементи стилю та

елементи жанру щоденника (фрагментарна стилістика). Елементами мовостилію письменників та мотивної структури записів є міфологеми дороги, серця та хати.

9. Концептуальність щоденників митців створюється синтезом домінантних філософсько-екзистенційних мотивів, художніх образів, міфологем, художніх прийомів, жанрових особливостей щоденника, лінгвостилістики та індивідуального стилію письменників.

Основні результати дослідження висвітлено в таких публікаціях:

1. *Видашенко Н.* Ідея «психологічної Європи» у «Щоденнику» А. П. Любченка / Н. Видашенко // Матеріали Другої всеукр. наук.-практ. конф. «Україна наукова 2002», 10 – 24 трав. 2002 р. – Д. : Наука і освіта, 2002. – С. 14 – 15. – (Філологія та педагогіка ; т. 10).

2. *Видашенко Н.* «Синтезатор ідей М. Хвильового» : (художній метод А. Любченка) / Н. Видашенко // Дивослово. – 2003. – № 9. – С. 15 – 18.

3. *Видашенко Н.* «Усі радості життя – у творчості. Творити – руйнувати смерть» (Ромен Ролан) : (образ нової укр. людини за твором А. Любченка «Вертеп») / Н. Видашенко // IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті», 24 – 26 квіт. 2003 р. : матеріали / М-во освіти і науки України, Наук.-метод. центр вищ. освіти, Гол. упр. освіти і науки Харк. облдержадмін., Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». – Х. : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2003. – С. 110 – 111.

4. *Видашенко Н.* «Щоденник» Аркадія Любченка як зразок мемуарного жанру / Н. Видашенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – Вип. 632. – С. 290 – 293. – (Філологія ; вип. 42).

5. *Видашенко Н.* Щоденник та його екзистенціальна сутність (на матеріалах щоденників О. Довженка та А. Любченка) / Н. Видашенко // Філологічні семінари. Художня форма / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – Вип. 8. – С. 278 – 283.

6. *Видашенко Н.* Щоденник у системі мемуаристики: історія становлення, типи класифікації та жанрові ознаки / Н. Видашенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2005. – Вип. 659. – С. 128 – 132. – (Філологія ; вип. 44).

7. *Видашенко Н.* Жанр щоденника: екзистенціальний погляд на образ автора / Н. Видашенко // Документалістика на порозі ХХІ століття: проблеми теорії та історії : матеріали Всеукр. наук. конф., 21 жовт. 2005 р. / Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка, Схід. філ. Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – С. 63 – 68.

8. *Видашенко Н.* Психологічні аспекти взаємодії людини і літератури в історії розвитку жанру щоденника / Н. Видашенко // VI Міжнар. наук.-практ. конф. «Людина, культура, техніка в новому тисячолітті», 26 – 27 квіт. 2005 р. : матеріали / М-во освіти і науки України, Наук.-метод. центр вищ. освіти, Гол. упр. освіти і науки Харк. облдержадмін., Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т». – Х. : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харк. авіац. ін-т», 2005. – С. 135 – 137.

9. *Видашенко Н.* Специфіка розкриття внутрішнього «Я» у «Щоденнику» Аркадія Любченка / Н. Видашенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2005. – Вип. 727. – С. 126 – 130. – (Філологія ; вип. 47).

10. *Видашенко Н.* Образна система щоденникового жанру / Н. Видашенко // UKRAINICA II. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury : sborník vědeckých článků : III. Olomoucké sympozium ukrajinistů, 28 – 30 srpna 2006 / Akta Universitatis Palackianae Olomucensis. – Olomouc, 2006. – 2. Část. – S. 447 – 455.

11. *Видашенко Н.* «Щоденник» Аркадія Любченка: екзистенціальний вимір твору / Н. Видашенко // Літературознавчі обрії. Праці молодих вчених / Ін-т л-ри ім. Тараса Шевченка НАН України. – К., 2006. – Вип. 12. – С. 95 – 100.

12. *Видашенко Н.* Екзистенційний вимір «Щоденника» Олександра Довженка / Н. Видашенко // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. Філол. науки. – 2007. – № 22, ч. 2. – С. 188 – 194.

13. *Видашенко Н.* Естетизація та деестетизація як головні принципи конструювання ідейного дискурсу «Щоденника» Аркадія Любченка / Н. Видашенко // Наукове видання «Мова і культура» / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – Т. 8, вип. 10. – С. 126 – 132.

14. *Видашенко Н.* Шляхи розкриття авторського «Я» у «Щоденнику» О. П. Довженка / Н. Видашенко // UKRAINICA III. Současná ukrajinistika. Problémy jazyka, literatury a kultury : sborník vědeckých článků : IV. Olomoucké sympozium ukrajinistů, 28—30 srpna 2008 / Akta Universitatis Palackianae Olomucensis. – Olomouc, 2008. – 2. Část. – S. 361 – 367.

15. *Видашенко Н.* «Щоденник» Аркадія Любченка: літературно-критичний огляд / Н. Видашенко // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Серія «Філологічні науки». – 2009. – № 19. – С. 148 – 161.

16. *Видашенко Н.* Екзистенціальні мотиви у «Щоденнику» О. П. Довженка / Н. Видашенко // UKRAINICA IV. Současná ukrajinistika. Problemy jazyka, literatury a kultury : sborník vědeckých článků : z mezinárodní konference V Olomoucké sympozium ukrajinistů střední a východní Evropy, Olomouc, 26 – 28 srpna 2010 / Akta Universitatis Palackianae Olomucensis. – Olomouc, 2010. – S. 196 – 200.

17. *Видашенко Н.* Мотив абсурду у «Щоденнику» О. П. Довженка / Н. Видашенко // Філологічні науки: синхронічний та діахронічний аспекти: зб. наук. праць / СумДПУ ім. А.С.Макаренка. – Суми, 2010. – Вип. 1. – С. 98 – 107.

18. *Vydashenko N.* Oleksander Dovzenko's 'Journal' and Its Existential Features / N. Vydashenko // Current Studies in English: Linguistics and Methodology Perspectives = Поточні дослідження англійською мовою: лінгвістичні й методичні перспективи : матеріали XXVI Міжнар. конф. Асоц. викладачів англ. мови TESOL-Україна. – Житомир, Кам'янець-Подільський, 2011. – С. 159 – 160.

АНОТАЦІЯ

Видашенко Н. І. Щоденники А. Любченка та О. Довженка як феномен української мемуаристики ХХ століття (змістова парадигма і жанрова природа). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2014.

У дисертації досліджено структуру та зміст щоденників А. Любченка та О. Довженка, розкрито ідейно-тематичну парадигму та жанрову, композиційну, наратологічну, характерокреаційну і стильову специфіку записів.

На основі системного і порівняльного аналізу щоденникових записів митців у контексті розвитку європейського щоденникарства ХХ ст. виявлено зв'язок світогляду та творчої манери митців і жанрових ознак щоденника. З'ясовано ідейно-естетичні витoki, інтелектуально-гуманні первні, джерела щоденникарської творчості А. Любченка та О. Довженка.

Особливу увагу приділено виявленню екзистенціальної сутності щоденника як жанру мемуаристики на прикладі записів А. Любченка та О. Довженка. Детально розглянуто специфіку реалізації фундаментальних екзистенційних мотивів на сторінках їхніх творів. Проаналізовано жанрово-композиційної полівалентності щоденникових записів письменників. Окреслено способи створення авторського «Я» й особливості літературної презентації образу автора-натора в щоденникових записах А. Любченка та О. Довженка. Охарактеризовано мовностильові особливості щоденникарської манери письменників.

Ключові слова: щоденник, «романтика вітаїзму», екзистенціалізм, сюжетно-концептуальні ознаки, конструктивно-стилістичні ознаки, екзистенційні мотиви, синкретизм, синтез, поліфонічність, мікромотив, міфологема, нарація, наратор, мовостиль, концептуальність.

Выдашенко Н. И. Дневники А. Любченко и А. Довженко как феномен украинской мемуаристики XX века (содержательная парадигма и жанровая природа). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2014.

В диссертации исследована структура и содержание дневников А. Любченко и А. Довженко, раскрыта ідейно-тематическая парадигма и жанровая, композиционная, нарратологическая, характерокреационная и стилевая специфика записей.

На основе системного и сравнительного анализа дневниковых записей писателей в контексте развития европейского дневника ХХ в. выявлена связь мировоззрения и творческой манеры А. Любченко и А. Довженко и жанровых признаков дневника. Определены ідейно-эстетические и интеллектуально-гуманные начала источников дневникового творчества А. Любченко и А. Довженко.

Особое внимание уделено выявлению экзистенциальной сущности дневника как жанра мемуаристики на примере записей А. Любченко и А. Довженко. Подробно рассмотрена специфика реализации фундаментальных экзистенциальных мотивов на страницах анализируемых дневниковых записей. Проанализированы жанрово-композиционная поливалентность дневников писателей. Определены способы создания авторского «Я» и особенности литературной презентации образа

автора-наратора в дневниковых записях А. Любченко и А. Довженко. Охарактеризованы языковые и стилевые особенности дневниковой манеры писателей.

Ключевые слова: дневник, «романтика витаизма», экзистенциализм, сюжетно-концептуальные признаки, конструктивно-стилистические признаки, экзистенциальные мотивы, синкретизм, синтез, полифоничность, микромотив, мифологема, нарация, наратор, языковой стиль, концептуальность.

Vydashenko N. I. A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's Diaries as Phenomenon of Ukrainian Memories of the 20th Century (Semantic Paradigm and Genre Nature). – The manuscript rights.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Philological Science in speciality 10.01.01. – Ukrainian Literature. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2014.

The research of the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diaries in the context of the advancement of the European diary and memoirs as the phenomenon of the Ukrainian literature is pioneered in the dissertation.

The structure and content of the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diaries have been comprehensively studied, the specifics of ideological and thematic paradigm as well as the features in genre, composition, narration, stylistic and the creation of characters in their diaries is revealed.

The function and specific character of the diary genre in the Ukrainian literature, the phenomenon of the Ukrainian fiction memoir as a version of literary creativity, and the peculiarities of the content and form of the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diaries in particular are represented on the basis of a system analysis of the diary entries.

During the research the specific features of the memoir literature have been clarified, the genre forms of the 'literature of fact' have been defined, the diary genre taxonomy has been verified and the features of a diary as a genre have been systematized.

The stages of the advancement of the manner for writing diaries by the Ukrainian writers as an epic narration of the old and modern Ukrainian literature have been researched.

Based on the system and comparative analysis of the writers' diary entries in the context of the European diary of the 20th century the link between the world outlooks and creative manners of A. Liubchenko and O. Dovzhenko is discovered.

The ideological and aesthetic, intellectual and humane origin of the sources of keeping the diaries in a creative manner by the writers have been defined.

The particular attention has been paid to the identification of the existential essence of the diary as a genre of memoirs having been demonstrated with the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diary entries.

The fundamental existential motives (the existential of suffering, death, absurdity, loneliness) have been differentiated and the specific features of their implementation in the chapters of the diary entries being analysed have been considered regarding the interrelation and polyphony of motives, micromotives, synonymous motives, the application of marker words, the leitmotif technique, the mythologems of road, heart and home, the mythological and Biblical images.

The 'Ukraine' concept and the ways of representing the theme of historical destiny of the Ukrainian culture in the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diaries were explored.

It is determined that the existence of Ukraine has been reproduced as an existential condition of 'existence-in-death' and 'existence-towards-death' with the dominant motive of existential loneliness/alienation and existential suffering characterized by the Biblical intention of both writers.

The genre-and-composition features of the writers' diaries characterized by the theme polyvalence and microgenre polyphony with the elements of fiction and nonfiction literature have been analysed.

On the basis of the plot and composition analysis it has been determined that the O. Dovzhenko's diary entries are fictional in terms of factography, and historical-and-autobiographical, but the A. Liubchenko's diary is both fictional-and-factographical and historical in terms of autobiography.

Particular attention has been paid to the structural and compositional features of the diaries of both writers which demonstrate the interrelation of manners for writing diaries of the writers with the basics of 'the romance of vitaism' and existentialism.

The ways to create the author's 'I' and the features of the literary presentation of the image of an author and narrator and of the person's image in the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diary entries has been identified.

It has been determined that the image of the author and narrator is revealed with the direct and indirect forms of the author's self-expression, implicitly and explicitly through the combination of factographical-and-biographical, ideological-and-sensual criteria, and the way of the author-and-narrator's realization represents various narrative types of storytellers, namely a heterodiegetic narrator in an intradiegetic situation in the O. Dovzhenko's diary entries and a homodiegetic narrator in an intradiegetic situation in the A. Liubchenko's diary entries.

The linguistic and stylistic features of the manner for writing diaries by the given authors which represent their individual world outlooks and their axiologically sensual perception showing the author's orientation to the range in the O. Dovzhenko's depictions and to representing the axiological attitude of the author-and-narrator to various life aspects by A. Liubchenko have been described.

On the basis of the complex analysis of the A. Liubchenko's and O. Dovzhenko's diaries it has been recognized that the conceptuality of the diary entries is presented by the synthesis of dominant philosophical-and-existential motives, artistic images, mythologems, artistic techniques, the genre features of a diary, linguistics, stylistics and the individual style of the writers.

Key words: diaries, 'romance of the vitaism', existentialism, conceptual characteristics, constructive and stylistic features, existential motifs, syncretism, synthesis, polyphony, micromotif, mythologem, narration, narrator, language style, conceptuality.

Підписано до друку 21.02.2014р. Формат 60x90/16
Обсяг 1,1 ум.друк.арк. папір офсетний. Друг різнограф
Наклад 130 прим. Зам. №16051293

Надруковано у ФОП Старолат В. М.
ПІН 2392212597

Свідоцтво про державну реєстрацію фіз. особи-підприємця 248113
Адреса: м.Харків вул.. Курчатова б.12 кв.21